

Mahmut Yesari

Bir Namus Meselesi

Transkripsiyon: Nükhet Eren

ιστός

istos

MAHMUT YESARİ'Yİ TANIMAK

Nükhet Eren

Koşuyolu semti, İstanbul'un modern mimari örneklerinden biri olarak 1950'li yıllarda kurulur. Bahçeli işçi evlerinin sokaklarına Karagöz oynatıcısı / Hayali Katip Salih'in, şair Cenap Şahabettin'in, yazar Mahmut Yesari'nin isimleri verilir. 2000'li yıllarda evlerin çoğu işyerine dönüşür, sakinler ve sürekli gelip geçenler sokaklara adlarını veren kişileri tanımazlar. Bazı Koşuyolulular onları unutulma kuyusundan dışarı çıkarmaya niyetlenir. Zaman eleğinin üstünde kalan *Tipi Dindi*, *Çulluk* gibi romanların muharriri Mahmut Yesari kalabalık bir edebiyat grubu tarafından mercek altına alınır.

Mahmut Yesari, gerçekçi üslubuna mizahı katarak öykü, roman, tiyatro oyunu ve köşe yazıları kaleme almış, bütün ömrünü yazmaya adanmış erken dönem Cumhuriyet yazarlarından biridir. Verimliliği ve üretkenliği nedeniyle arkadaşlarının *yazı makinesi* dediği Yesari, toplumsal yaşamda gözlediklerini ve kişisel deneyimlerini yazdıklarına yansıtmıştır. Onun yazısı nasıl temizse, ahlakı, kafası, kalbi de öyledir, gökyüzüne sığmayan zeka olduğunu söyler arkadaşları. Doğuştan romancı olduğu kadar doğuştan hür mizaçlıdır. Günler geceler boyu yazı yetiştirmeye çalışan Babiâli kalemlelerinden biri olan Yesari, günübirlik başbozuk hayatıyla bohem yazar kuşağının da son temsilcilerinden biridir.

Mahmut Yesari, *Yakacak Mektupları* adlı kitabında kendi yaşam öyküsünü anlatır. 1895 yılının cıvıl cıvıl hıdrellez sabahı, Emirgan'da misafir olarak buldukları evde dünyaya gelmesiyle kaderinin belirlendiğini söyler. Ömrü boyunca yersiz yurtsuz olmasının, evden eve, pansiyondan pansiyona taşınıp durmasını konuk oldukları evde doğmasına bağlar. Üç kuruş paraya gece gündüz çalışmasına ve çektiği onca sıkıntıya rağmen, sevincini, neşeli halini hiç kaybetmez. Doğduğu sırada Beykoz'daki şişe fabrikasının işbaşı düdüğü çalmaktadır. Mahmut Yesari,

Cibali tütün fabrikası işçilerini anlatan *Çulluk* romanının yazarıdır.

Yesari'nin büyük dedesi Mehmet Esat Efendi 18. yüzyılın mümtaz hattatlarından biridir. Sol eliyle yazdığından "Yesari" lakabını almış, ardından bütün aile bu lakabı korumuştur. Aynı zamanda şair olan talik yazı ustası, Padişah Üçüncü Mustafa tarafından saraya alınmıştır. Oğlu hattat Mustafa İzzet Efendi, Yesari'nin büyük dedesidir. Yesari'nin dedesi Ahmet Necip Paşa ise, Mızıkayı Hümayun'un başında olup, ünlü *Hamidiye Marşı*'nin bestecisidir. Babası Miralay Mehmet Fahrettin Bey'dir.

Emirgan'daki evleri yanınca önce Vezneciler'e, ardından Bahariye'ye taşınırlar. Lise öğrenimini İstanbul Lisesi'nde tamamlar. Üstün yetenekli çocuklar sınıfında devlet adına resim öğrenimi için Avrupa'ya gönderilmek üzere seçildiği sırada Birinci Dünya Savaşı patlak verir, yurtdışına gidemez. Bu durumda Güzel Sanatlar Okulu'na başlasa da okulu bitirmeden askere gider. Çanakkale Anafartalar Cephesine gönderilir. Yesari, *Gece Yürüyüşü* romanında ölümü önüne katmış siperlerden fırlayanları anlatır.

Terhisten sonra *Diken* dergisine karikatürler çizer. Karikatürleri, 1918-1919 yıllarında, *Nedim* ve *Gıdık* dergilerinde yer alır. 1920'lerde tiyatro oyunu

yazarlığına yönelir. *Yarın* mecmuasına tiyatro eleştirileri yazar. Yazdığı oyunlar, çeviriler ya da adapte oyunları daha sonra Şehir Tiyatroları adını alan Darülbedayi'nin repertuarına girmiştir.

Bir süre sonra ilk evliliğini yapar. Oğlu Afif, 1922'de Bahariye Caddesinde on bir odalı bir konakta dünyaya gelir. Konağın ikinci katında Mahmut Yesari'nin odasının duvarları çepeçevre kitaplarla doludur. Babası gibi bir yazar olmasının yanı sıra sinema ve tiyatro oyunculuğu da yapan Afif Yesari, kitaplarla ilk kez bu odada yüz yüze gelmiştir.

1923 yılında Reşat Nuri Güntekin'le birlikte dönemin ünlü dergisi *Akbaba*'ya rakip olarak *Kelebek* adlı edebiyat ve mizah dergisini çıkarırlar. Yesari, *Kelebek*'te piyes çevirileri yapar, hikâyeler yazar. Kaleminin gücünü görmek amacıyla başladığı ilk romanı *Bir Namus Meselesi* orada tefrika edilir. Yesari, kendisini bir hayli terletmesine rağmen, roman yazmanın çok hoşuna gittiğini söyler.

Ben romanları hayatın aynası sayarım. Romanlarımdaki tiplerin yüzde sekseni hakiki hayattan alınmadır. Roman yazmak için önce görmek gerekir; hayatı insanları ve tabiatı... [Türk Dili Dergisi]

Hikâyelerinin konularını yakın çevresinden, halkın günlük yaşamından alır. Çoğu, başta *Kelebek* olmak üzere, *Akbaba*, *Yarın*, *Yeni Kitap*, *Cumhuriyet*,

Akın, Yenigün, Resimli Ay, Yedigün, Yarumay, İkdam, Resimli Her Şey, Resimli Şark gibi gazete ve dergilerde yayımlanır.

1925 yılında basılan *Çoban Yıldızı* romanıyla üne kavuşur ve romana daha çok yönelir. Romanlarında değişik toplum kesimlerinden insanları, yaşadıkları çevre ve çalışma koşullarını yansıtır. Özellikle savaş sonrası ortaya çıkan ve sefahat düşkünlükleriyle dikkat çeken harp zenginlerini eleştirir.

Toplumun alt ve üst kademesi arasındaki çelişkiyi, ikiyüzlülüğü, çaresizlik içinde kıvranan yalnız ve yoksul insanları, sanatoryum dramlarını, savaşın dehşetini gerçekçi bir gözle ve samimiyetle anlatır. Kimi zaman ağlatarak, kimi zaman tebesüm ettirerek hiç yormadan okura İstanbul'u doluşturır, göz göz odalarda yaşayan, unutulmuş insanları tanıtır.

Ustaca oluşturduğu tüm bu karakterleri, yalın bir dil ve diyaloglarla bezer.

Üsluba, anlatışa da dikkat etmelidir. Konunun emrettiği üslup vardır. Şen güldürü ile dolu bir konu, ağır, acın, üslupla yazılmaz. [“Roman Üzerine,” *Türk Dili Dergisi*]

1927'de yayımlanan *Çulluk* adlı romanıyla ünü yaygınlaşır. Bu roman, kimi çevrelerde Türk edebiyatının ilk işçi romanı olarak kabul edilir. Sedat

Simavi'nin İstanbul'da yayımlanan haftalık *Yedigün* dergisinde, Mahmut Yesari'nin çalışkanlığı konusunda şöyle yazılmıştır:

Yesarî çalışmaya başladı mı, mutlaka sabahlar! Sabahtan akşama kadar çalışmamasının sebebi, günün gürültüsüdür. Fakat gecenin sessizliği ve huzuru kafasını ve kalemını işletir ve Yesarî bütün gece yorulmadan, yorulursa dinlenmeden yazı yazar!

1928 yılında yapılan harf devriminden sonra, çalışmakta olduğu *İkdam* gazetesinden çıkarılır. Ankara'ya gidip *Larousse Ansiklopedisi* tercümesinde çalışır, ardından *Cumhuriyet* gazetesinde işe başlar. Hikâyeler, köşe yazıları yazar. *Yanık Ömer*, *Tipi Dindi*, *Kalbimin Suçu*, *Su Sinekleri*, *Yakut Yüzük* gibi romanları tefrika edilir.

Su Sinekleri adlı romanını yazmak için Kadıköy'de yaşayan, sinema meraklısı genç kızlarla ve erkeklerle haftalarca dolaşır, kürek çeker. Son iki senenin Fransızca sinema dergilerini okur. *Çulluk*'taki rejî fabrikasını yazmak için Cibali Tütün Fabrikası'nda bir hafta işçilik yapar. Onun roman kahramanları yaşarlar. *Dağ Rüzgârları*'nın hastaları yaşar, *Tipi Dindi*'deki mahalle insanları yaşar.

Yesari 1932 yılında evinden tamamen ayrılır, Sirkeci'deki Meserret Otel'de kalmaya başlar. Yoldan geçenler, Meserret Kiraathanesi'nin camları

arkasında, tavla seslerine aldırmadan küçük, çizgili, ince mektep defterine çabuk çabuk bir şeyler yazan Yesari'yi görürler. Yaşı genç olduğu halde altında derin çizgiler belirmiştir. Yazı makinesi gibi çalışmaktadır.

Mahmut Yesari bir süre sonra Beyoğlu'na geçer; Taksim ile Tünel arasındaki pansiyonlarda kalmaya başlar. *Serseri* adlı tiyatro oyununda, bir yazar olan Macit karakteriyle kendi deneyimini aktarmaktadır. Macit, kendisine serseri denmesine öfkelebilir; çünkü hak yiyenlerin, çalıp çırpanların, dostunu inkâr edenlerin hepsi saygıdeğer şahsiyetlerdir. Bütün bunları yapmayan ve serseri denilen insanlar, aslında geçmiş zaman şövalyelerinden başkası değildir. Ne olursa olsun umudunu ve yaşama sevincini hiç kaybetmez şövalye Yesari:

Güneş, taze kahkahalar gönlümdeki melali dağıtmıştı.

Hayat güzelmiş! Güzel şeymiş! [Hayat Güzel... miş-Öykü]

Su Sinekleri romanı, 30'lu yıllardaki sinema hayranlığının, dönemin sinema sanatçilerine, onların yaşamlarına özentinin gençleri götürdüğü uçurumu anlatır. Karakterleri olduğu gibi yansıtırken, sonradan görmeleri eleştirir. Eser, 1999 yılında TRT tarafından televizyon dizisi olarak çekilmiştir.

Tipi Dindi, varlıklı bir ailenin orta yaşa gelmiş oğlunun, dışarıdaki eğlence dolu hayatını bırakıp baba evine geri dönmesiyle başlayan çöküşün romanıdır. Dedelerinden, ninelerinden kalan zenginlik, güç ve etkinlik, kış ayları boyunca yitip gider. Görgülü tavırlarla bilgili zihinler yoksullaştıkça silinir, kaybolur. Etrafındakiler eriyerek yok olurken, daha derinde kalan şeyin yaşamı sürdürmesinin izlerini bulur romanı okuyanlar.

Yesari, üçüncü ve son evliliğini romancı ve hikâyeci Cahit Uçuk'la 1935 yılında yapar. Birlikte *Karakedi* adlı mizah dergisini çıkarırlar. Cahit Uçuk'un ailesi hoş fıkralar anlatan, hikâyelerdeki tipleri mimikleriyle, ses tonlarıyla muzipçe canlandıran Yesari'yi çok sevmiştir. O sıralarda Yesari, Ses Tiyatrosu için *Bay-Bayan* adlı müzikal oyununu tamamlamıştır ve *Telliturna* operetini yazmaktadır. Kalamış'ta küçük bir köşke taşınmalarından bir yıl sonra hastalığı sebebiyle Yakacık Sanatoryumuna yatmak zorunda kalır. Mahmut Yesari'nin, tedavi sırasında tanıdıkları, başından geçenler, *Yakacık Mektupları* adlı öykü kitabında yer alır. Bahçıvan, elektrikçi, çay bahçesinin işletmecisi, hastalar öykü kahramanlarıdır. Sanatoryuma gitme yolculuğunun anlatıldığı ilk öykünün içine yazarın yaşam öyküsü de girmiştir.

Aylar oluyor ki Yakacık sanatoryumundayım. Size ne kadar dil dökersem, burada esen korkusuz, ılık havayı, hayatla insanlarla barışık havayı, tamamı ile anlatabileceğimi pek ummuyorum. [Yakacık Mektupları]

Aylar süren tedavi sonrası eve döner. Yazmaya devam etmektedir. *Dağ Rüzgârları* adlı romanında, sanatoryumda yatan verem hastası Melike'nin duyguları, ailesiyle ilişkileri vardır. Yesari, romanı sanatoryumun başhekimi olan, kendisini birkaç kere ölümden kurtaran, çok sevdiği ve saydığı doktoruna ithaf etmiştir.

Bir başka ithaf, *Sürtük* oyunuyla tiyatro yönetmeni Muhsin Ertuğrul'a edilmiştir. Yesari, oyununda eski İstanbul'u dolaştırır; evsizlerin, çaresizlerin sığınağı olan yangın yerlerini ustalıklarla anlatır. Oyun daha sonra iki kez sinema filmi olarak çekilir. Yesari, İstanbul'un sokaklarında ve evlerinde ustalıklarla yakaladığı sahneleri; öykülerinde, romanlarında ve oyunlarında anlatmayı hep sürdürmüştür.

1936 yılında *Yedigün* dergisinde son yirmi yıl içinde yaptıklarını "Kendimle Röportaj" adlı yazıda anlatır. Neler yapmamıştır ki bu geçen zamanda. Büyük küçük altmıştan fazla roman, binden fazla hikâye yazmıştır. Hemen hemen her günlük gazete ve dergi mutlaka ondan bir yazı almıştır. Yayınuna biçim değiştirerek devam eden ya da

patronu deęişen gazete ve dergiler için de geçerlidir bu.

Yesari bir süre sonra sağlığını tekrar kaybeder, 1940'tan sonra, gündeminde hep hastaneler vardır. Doktorunun tavsiyelerine kulak vermez. Hatta hastalığıyla alay eder: "*Tıbbi tekzip etmek için yaşıyorum.*"

Son derece hastadır ve hastalığı için ne yapmamak lazımsa hepsini yapar. Her şeyinde hesapsız denilecek derecede cömert olan yazar, kendi hayatını da tam anlamıyla har vurup harman savurur. Neticede durumu ağırlaşan ve son olarak Yakacık Sanatoryumuna kaldırılan Mahmut Yesari 16 Ağustos 1945'te, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği gün hayatını kaybeder. Ölümünden önce sanatoryuma ziyarete gelen oğlundan istediği son şeyler defter, kalem, cetvel ve makastır. Öleceęi ana dek yazıyla uğraşacaktır.

Mahmut Yesari, Birinci Dünya Savaşı yıllarının, sonrasında Osmanlı imparatorluğunun yıkıldığı, büyük değişiklerin yapıldığı dönemin önemli bir tanığı ve anlatıcısıdır. Toplumsal ve kişisel değişimler, eserlerinde yarattığı karakterler üzerinden ete kemiğe bürünürken yaşadığı zaman, yalın bir dil ve usta bir anlatımla bize doğru akar. Ayrıca böylesine etkili ve güçlü bir yazarı tanımak, onunla yolculuğa çıkmak sürprizlere hazırlıklı olmayı

gerektirir. Koşuyolu Mahalle Evi'nde çalışmalarını sürdüren NEYYA Edebiyat Grubu'nun Mahmut Yesari eserlerini okuma, değerlendirme ve arşiv çalışmaları sırasında *Kelebek* dergisinde *Bir Namus Meselesi*'ni okuyunca hayretler içinde kaldım. O güne kadar ondan fazla Yesari romanı okuyan biri olarak Celil Kazım, Macit, Sabbek benzeri karakter adları beklerken, Hacıoğlu Ağapiyadi, Karaeftimoğlu Petraki'ler karşıma çıktı. Ağapiyadi'nin konuşması tam Kayserili Türkçesiydi. Çocukluğumda izlediğim siyah beyaz filmlerden kulağında kalan seslerin ortasına düşmüştüm.

Kayseri'de bakkallık yapan, ardından yolları İstanbul'a düşen iki sevimli roman kahramanı Ağapiyadi ile Petraki'nin tatlı çekişmelerini anlatan *Bir Namus Meselesi* mizah yoluyla başka hayatlara uzanıyordu. Katık ettiği zeytinin çekirdeğini tekrar fıçıya koyan, arpa çuvalına kırık taş dolduran iki bakkalın günde bin çeşit hile icat etme halleri hikâye edilirken İstanbullu Rumlardan farklı olan yanlarının da altı çiziliyordu. Türkçe konuşan, Hristiyan inancına sahip insanlar karşımdaydı.

Mahmut Yesari'nin ilk romanı *Bir Namus Meselesi* üzerinden edebiyatın uzandığı alanı düşünmeye başladım. Yazılan her eser, hayal gücünün yardımıyla oluşturulan anlatı vasıtasıyla sahip olunan kültürel

unsurları geleceğe aktarıyor. Yıllarca önce yazılmış ve unutulmuş bir romanla karşı karşıya gelmek, hiç bilmeyen ya da az tanınan yeni bir dünyanın kapılarını aralıyor. 1924 yılında yapılan mübadeleyle hepsi Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar gözü-mün önünde canlanıyor. Eğlenceli ve muzip anlatıya sahip olması kadar yakın tarihin önemli bir yüzünü ortaya koyan *Bir Namus Meselesi*, 12 Nisan 1339 (1923) ile 25 Eylül 1340 (1924) tarihleri arasında yayımlanan *Kelebek Dergisi*'nin 25. sayısında Yesarizade Mahmut Esat imzasıyla çıkıyor. Başlığın yanında ve metinlerin arasında yer alan desenler yazar tarafından çiziliyor, tefrika yedi hafta sürüyor. O sırada oldukça ilgi gördüğü okur mektuplarından anlaşılan roman sonradan unutulup gidiyor. Bu topraklarda bir tek Karamanlı kalmıyor. Mahmut Yesari'nin sesi duyuluyor: *Ben romanları hayatın aynası sayarım.*

Yayımlanmış Roman ve Öyküleri

[İlk yayın tarihine göre 2015 yılında sıralanmıştır. Milli Kütüphane ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan kitapların yayınevleri ve yayın tarihleri ayrıca belirtilmiştir.]

- *Çoban Yıldızı* – 1925 [İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1967]